

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتابخانه اربعین

شناخت عراق

آشنایی با تاریخ، جغرافیا و فرهنگ

شناخت عراق

آشنایی با تاریخ، جغرافیا و فرهنگ عراق

تهیه شده در: کمیته فرهنگی - آموزشی ستاد مرکزی اربعین حسینی

ویرایش و صفحه‌آرایی: حسن عموعبداللہی

طراح جلد: محمدامین محمدلو

۱۴۳۸/۱۳۹۵ هـ ق

پورتال اربعین:

ALARBAEEN.IR

کانال آموزش و فرهنگ اربعین در تلگرام:

TELEGARM.ME/ALARBAEEN

پیش‌گفتار

مراسم اربعین، بزرگ‌ترین اجتماعی است که در حال حاضر به صورت سالانه در سطح جهان به صورت مسالمت‌آمیز برگزار می‌شود. این اتحاد انسانی، اسلامی و عمدتاً شیعه برای بسیاری از دولت‌های مستکبر جهان سخت دشوار و غیرقابل پذیرش است. دستگاه‌های امنیتی کشورهای متخاصم با دین مبین اسلام از رژیم صهیونیستی و سعودی گرفته تا امریکا و انگلیس و برخی دیگر سرویس‌های امنیتی منطقه، درصدد هستند تا به انحای مختلف این اتحاد راهبردی که با کنش فعال از جان و مال گذشته حاضرین همراه است را برهم زنند.

یکی از حربه‌های اساسی دشمن، ایجاد تفرقه بین میزبانان و میهمانان و بعضاً گروه‌های مختلف میزبان می‌باشد.

در همین راستا، یکی از اساسی‌ترین راهبردها و سیاست‌های فرهنگی ستاد مرکزی اربعین کشور که با توصیه مقامات عالی دو کشور ایران و عراق تعیین شده است، تکریم میزبانی مردم عراق در مراسم باشکوه اربعین است.

به منظور تحقق این راهبرد، ضروری است که نحوه مواجهه با مردم عراق مبتنی بر ویژگی‌های خاص فرهنگی و آداب و رسوم آنان به زائران آموزش داده شود تا از برخوردهای مناقشه‌انگیز پیش‌گیری شود.

جهت این امر مهم، بهره‌مندی از تحقیقات مختلف مردم‌پژوهی عراق لازم بود و کمیته فرهنگی - آموزشی اربعین در تلاش است تا پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه را جمع‌آوری، مواردی را به پژوهشگران مربوط سفارش داده و نتایج را در قالب متناسب استفاده نماید.

کتاب پیش رو، تحت عنوان «شناخت عراق (آشنایی با تاریخ، جغرافیا و فرهنگ)» ضمن دربرداشتن اطلاعات در خصوص جغرافیای سیاسی، انسانی و فرهنگی عراق، بخشی را

درباره نحوه مواجهه با مردم عراق در خود جای داده است که امید است مورد استفاده مخاطبان محترم قرار گیرد.

در پایان لازم است از تلاش‌های جناب حجت الاسلام مجتبی منصورآبادی، جناب حجت الاسلام ماجد منابی و آقای دکتر سیدمحمد رضا خوش‌رو که در تهیه محتوای این مجموعه تلاش وافر داشتند، قدردانی شود.

ستاد مرکزی اربعین حسینی
کمیته فرهنگی و آموزشی

۱۴۳۸ / ۱۳۹۵

فهرست مطالب

جغرافیا	۱۱
وسعت	۱۲
مرزهای سیاسی	۱۳
تقسیمات کشوری	۱۳
پرچم	۱۶
قومیت و مذهب	۱۷
عرب‌ها	۱۷
کردها	۱۸
ترکمن‌ها	۲۰
مسیحیان	۲۱
تاریخ	۲۱
جنگ عراق	۲۶
اوضاع فرهنگی	۳۲
وضعیت شیعیان در دوران معاصر	۳۴
شیعیان در دوره حزب بعث	۳۴
شیعیان پس از صدام حسین	۳۵
نقش شیعیان در تدوین قانون اساسی و ایجاد نظام	۳۶
نقش مرجعیت در عراق	۳۸
حوزه‌های علمیه شیعه	۴۰
احزاب و گروه‌های سیاسی	۴۲

۴۸.....	پایه گذاری و دلایل رشد داعش
۵۰.....	آغاز تهاجم داعش به عراق
۵۱.....	الحشد الشعبي
۵۳.....	آداب، رسوم و فرهنگ مردم عراق
۵۴.....	خانواده
۵۵.....	عزت و شرف
۵۷.....	مهماندوستی
۵۹.....	آشنایی مختصر با برخی آداب و رسوم عراقی‌ها
۶۱.....	سخت‌و‌تمندی عراقی‌ها
۶۱.....	از خودگذشتی در راه دین اسلام و اهل بیت:
۶۲.....	پاسداشت شعائر دینی و جایگاه ویژه علماء و مراجع
۶۲.....	احترام به سادات و ریش سفیدان و بزرگان
۶۴.....	جامعه اسلامی و سنتی عراق
۶۴.....	طوایف و ساختار قبیله‌ای در عراق
۶۴.....	تسامح، بی‌تکلف، صبور و با ظرفیت
۶۵.....	روابط عمومی بالا و همجوشی و پویایی مردم عراق
۶۶.....	قواعد و آداب خاص
۷۷.....	مروری اجمالی بر برخی بایدها و نبایدهای رفتاری
۷۷.....	سلام و احوالپرسی
۷۷.....	مکالمه و گفتگو
۸۰.....	مهمان‌نوازی

جغرافیا

عراق با نام رسمی جمهوری عراق (الجمهورية العراقية) (به کردی: کوماری عیراق) از کشورهای خاورمیانه و جنوب غرب آسیاست. بیشتر مردم این کشور شیعه‌اند. اهمیت عراق نزد شیعیان، بیش از هر چیز، به مرقد شش تن از ائمه شیعه در شهرهای نجف، کربلا، کاظمین و سامرا و نیز وجود مکان‌هایی مثل مسجد کوفه و مسجد سهله است. وجود مرجعیت دینی و حوزه علمیه نجف نیز بر اهمیت عراق افزوده است.

عراق از کشورهای خاورمیانه و جنوب غرب آسیاست که از شمال به ترکیه، از شمال غربی به کشور سوریه، از غرب به اردن، از جنوب غربی و جنوب به عربستان سعودی، از جنوب شرقی به خلیج فارس و کویت و از شرق نیز با کشور جمهوری

اسلامی ایران هم‌مرز است. دو رود دجله و فرات از شمال به جنوب این کشور روان هستند و به خلیج فارس می‌ریزند. به دلیل جاری بودن دجله و فرات، از گذشته به عراق «بین‌النهرین» می‌گفتند. این کشور، بخشی از جهان اسلام و عضو مؤسس و فعال اتحادیه عرب است.

وسعت

وسعت کل کشور عراق ۴۳۷,۰۷۲ کیلومتر مربع است که ۴,۹۱۰ کیلومتر مترمربع از آن، زمین‌های آبی است.^۱ بیشتر مناطق آن پست و هموار است. آب و هوای عراق در نقاط شمال، کوهستانی و سرد، در نواحی مرکزی، گرم و مرطوب و در غرب، گرم و خشک است. نفت، گاز، گوگرد، فسفات، آهن و سنگ آهن از جمله منابع طبیعی اصلی عراق هستند.

این کشور به لحاظ وسعت و پهناوری رتبه پنجاه و هشتم را در میان کشورهای جهان داشته و یک چهارم ایران می‌باشد.^۲

1 . www.CIA-Facebook/Iraq.

۲. اطلس کامل گیتاشناسی، ص ۱۴-۱۵.

مرزهای سیاسی

کشور عراق مجموعاً ۳,۶۳۱ کیلومتر بین‌المللی دارد؛ مرز این کشور با ایران ۱,۴۵۸ کیلومتر، با اردن ۱۸۱ کیلومتر، با کویت ۲۴۲ کیلومتر، با عربستان سعودی ۸۱۴ کیلومتر، با سوریه ۶۰۵ کیلومتر و با ترکیه ۳۳۱ کیلومتر است.

تقسیمات کشوری

عراق به هیجده استان تقسیم شده که در عربی به آنها محافظات (جمع محافظه) می‌گویند.

مردمان استان‌های کربلا، دیوانیه، حله، عماره و کوت همگی شیعه‌اند و در استان‌های دیالی، بغداد و بصره شیعیان در اکثریت هستند و در دیگر نقاط نیز پراکنده‌اند.^۱

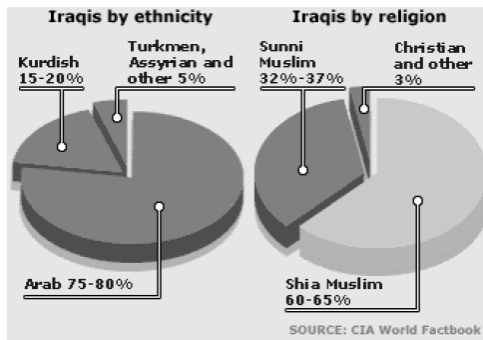
طبق آمار ژوئیه ۲۰۱۴، جمعیت عراق ۳۲,۵۸۵,۶۹۲ نفر بوده که چهلمین کشور پرجمعیت جهان به شمار می‌آید.^۲ از این

۱. برای اطلاع بیشتر، ک: سایت دانش نامه آزاد ویکی پدیا و نیز به اطلاعات عمومی درباره عراق که توسط دبیرخانه ستاد توسعه اقتصادی ایران و عراق زمستان ۱۳۸۹ تهیه شده است.

۲. شبکه تلوزیونی العراقیه و روزنامه الصباح ۲۰۱۳/۱۲/۱۶.

میزان به لحاظ نژادی ۷۵ تا ۸۰٪ را اعراب و ۱۵ تا ۲۰٪ را کردها و حدود ۵٪ مابقی جمعیت را از نژاد ترکمن، آشوری و غیره تشکیل می‌دهند.^۱

۹۷٪ مردم عراق مسلمان می‌باشند که حدود ۶۰ تا ۶۵٪ آنها شیعه^۲ و ۳۲ تا ۳۷٪ سنی مذهب‌اند. ۳٪ بقیه جمعیت نیز ارمنی، مسیحی و مانند آن می‌باشند.^۳

۱. رک دائرة المعارف دنیای مسیحیت، در دانشنامه ویکی پدیا

CIA – Factbook/Iraq

۲. رسول جعفریان، اطلس شیعه، ص ۴۰۸.

۳. رک دائرة المعارف دنیای مسیحیت در دانشنامه ویکی پدیا

CIA – Factbook/Iraq

زبان رسمی عراق، عربی است؛ اما کردها به زبان کردی سخن می‌گویند. زبان فارسی در بین افراد ایرانی‌الاصل و نیز زبان‌های آشوری و ارمنی در بین گروه اندکی از ساکنان عراق رواج دارد.

تمامی محدوده کشور عراق در محدوده ۳+ ساعت از گرینویچ و نیم ساعت جلوتر از ساعت رسمی ایران در شش ماهه دوم سال قرار دارد.

پول رسمی کشور عراق دینار جدید است که ۱۵ اکتبر ۲۰۰۳ رونمایی شد.

بغداد، پایتخت این کشور با بیش از ۷ میلیون نفر، پرجمعیت‌ترین شهر عراق است و دو شهر موصل به عنوان مرکز تجاری و بصره به عنوان شهر بندری جمعیت میلیونی دارند. شهرهای اربیل، کرکوک، سلیمانیه، نجف و کربلا نیز از شهرهای پرجمعیت محسوب می‌شوند.^۱

بافت جامعه عراق بافتی عشیره‌ای - قبیله‌ای است. در عراق حدود ۱۵۰ قبیله عمده وجود دارد که شمار طوایف تابع آنها به

1. [www.city-population www.era.gov/Iraq](http://www.city-population-iraq.gov)

حدود ۲۰۰۰ طایفه می‌رسد. ۲۰ تا ۳۵ قبیله بسیار بزرگ نقش قابل توجهی در سیاست مرکزی و محلی عراق بازی می‌کنند.^۱

پرچم

در ۳۱ جولای ۱۹۶۳ مصوب شد. سه نوار افقی مساوی به رنگ‌های قرمز، سفید و سیاه با سه ستاره پنج‌پر سبز که در خطی افقی در مرکز نوار سفید قرار گرفته است. عبارت الله اکبر به رنگ سبز و با خط عربی - که کلمه‌الله در سمت راست ستاره میانی و اکبر در سمت چپ ستاره میانی قرار گرفته است - در ژانویه ۱۹۹۱ در جریان بحران خلیج فارس به آن اضافه گردید. گفته شده که رنگ‌ها نشان‌دهنده ویژگی‌های مسلمانان است. قرمز نماد شجاعت، سفید نماد بخشنده‌گی و کرامت و سیاه نشان‌دهنده قدرت و فتوح اسلام و سبز نشان‌دهنده خود دین اسلام است. ستاره‌ها نماد عراق، مصر و سوریه هستند. این پرچم براساس پرچم ناصری مصر طراحی گردیده است. این پرچم به امید یک اتحادیه سیاسی با مصر و سوریه که هیچ‌گاه تحقق نیافت طراحی شده است.

۱. در خصوص سران طوایف و عشایر عراق ر.ک:

قومیت و مذهب

ملت عراق از دو ملیت اصلی عرب و کرد و قومیت‌های ترکمان، کلدانی، آشوری، سریانی، ارمنی، شَبَک (فرقه‌ای از صوفیه هستند که در حوالی موصل زندگی می‌کنند)، یزیدیه و صابئین تشکیل شده است.^۱

عرب‌ها

شیعیان: امروزه بزرگ‌ترین گروه قومی - مذهبی عراق «شیعیان» هستند. از نظر پراکندگی جمعیت، شیعیان عراق عمدتاً از شط‌العرب در جنوب گرفته تا رودخانهٔ دپاله و مناطق بین حَبائیه و بغداد در مرکز، یعنی در پرجمعیت‌ترین بخش کشور زندگی می‌کنند. شیعیان تقریباً در دوازده استان پراکنده‌اند. این مکان‌ها که استان‌های جنوبی و مرکزی را در بر می‌گیرد، شامل شهرها و استان‌های بصره، ناصریه، عماره، کوت، دیوانیه، حله، کربلا، نجف، بغداد، کاظمین، بابل، قادسیه، ذی‌قار، سماره و واسط می‌شود. همچنین در سه استان کرکوک،

۱. درسنامه شناخت عراق، ص ۲۵.

دیالی و سامرا نیز اقلیتی از شیعیان زندگی می‌کنند. بخشی از جمعیت بغداد و شهرک‌های اطراف آن شیعه هستند، همچنین یک سوم از جمعیت ترکمان و نیز بخشی از کردهای عراق موسوم به «اکراد فیلی»، شیعه هستند.^۱

عرب‌های سنی: با توجه به آمارهای مختلف، میزان جمعیت عرب‌های سنی عراق بین ۱۵ تا ۲۰ درصد کل جمعیت این کشور است. از نظر جغرافیایی، آنان در بخش شمالی، شمال غربی، غرب و مرکز کشور تمرکز یافته‌اند. بخشی از آنها در جلگه غربی و روستاهای عرب‌نشین مناطق شمالی رود دجله و فرات به صورت قبیله‌ای زندگی می‌کنند. سایر عرب‌های سنی شهرنشین‌اند و در شهرهای کوچک و بزرگ استان‌های مرکزی و شمالی سکونت دارند. شمار قابل توجهی نیز در شهرهای جنوبی زندگی می‌کنند. سه استان نینوا، الانبار و صلاح‌الدین مراکز اصلی عرب‌های سنی‌نشین هستند.

کردها

کردهای عراق دومین گروه عمده این کشور پس از عرب‌ها هستند؛ آنها از هر نظر از سایر مناطق عراق جدا هستند. کردها

۱. همان.

بین ۱۵ - ۲۰ درصد از جمعیت عراق را تشکیل می‌دهند. کردهای عراق در مناطق کوهستانی در شمال عراق و دره‌های مجاور آن و در چهار استان موصل، اربیل، دهوک و کرکوک اقامت دارند.

همانطور که ذکر شد عده‌ای از شیعیان کرد تحت عنوان «فیلی» در اطراف خانقین ساکن هستند.^۱ کردهای شمال و شمال شرق به حزب دمکرات شمال عراق وابسته‌اند، اما اهالی کرکوک تا خانقین به اتحادیه‌های میهنی کردستان وابسته و تمایل دارند.

انگلستان، شیخ محمود، از قبیله برزنج را به رهبری کردها رسانید و شیوخ رقیب موقعیت سیاسی وی را پذیرفتند؛ اما گسترش نفوذ وی در مناطق کرد نشین موجب گردید که با اقتدار سیاسی به دست آمده به مخالفت با استعمار بریتانیا برخیزد و اعلام استقلال کند که تلاش مذکور توسط بریتانیا سرکوب و نامبرده به هند تبعید گردید.

پس از شیخ محمود، شیخ احمد بارزانی رهبری مقاومت قومی در کردستان عراق را عهده‌دار شد که به دلیل خواسته‌های سیاسی و نظریات فقهی شدید که با مقاصد

۱. تیشه یار و ظهیری نژاد، ص ۷۷.

انگلستان در تعارض بود، زمینه برای دستگیری وی در سلیمانیه فراهم آمد و با حذف وی، برادر جوانش ملا مصطفی بارزانی رهبر کردهای عراق شد. پس از فوت ملا مصطفی در واشنگتن از سال ۱۹۷۹م. دو گروه عمده تحت رهبری مسعود بارزانی و جلال طالبانی سازماندهی شدند و حزب دمکرات کردستان به رهبری مسعود و اتحادیه میهنی کردستان به رهبری جلال طالبانی فرماندهی مبارزات کردستان عراق با رژیم بعثی را به عهده گرفتند.^۱

ترکمن‌ها

از دیگر قومیت‌های عراق ترکمن‌ها هستند؛ برخی از آنها سنی مذهب و عمدتاً پیرو مذهب حنفی هستند و گروهی نیز پیرو فرقه نقشبندیه‌اند که مؤسس آن خواجه بهاء‌الدین نقشبند بخارایی است.^۲ برخی ترکمانان شیعه‌مذهب هستند.^۳ آنها در شهرهای کرکوک، طوز خورماتو، کفری، خانقین، التون، کوبری و در شرق در شهر مندلی و مناطق کوهستانی پراکنده‌اند و زبان آنها ترکی است. بخش عمده جمعیت

۱. غلامرضا گلی زواره، اکراد خاورمیانه و ایران، ص ۱۶.

۲. سایت دائره المعارف ترکمن.

۳. برنا، ۱۳۸۳، ص ۱۵۰.

ترکمن‌های عراق در روستاها ساکنند. ترکمن‌های عراق همواره مورد حمایت ترکیه قرار دارند؛ زیرا با ترک‌های ترکیه هم‌نژادند.

مسیحیان

مسیحیان عراق حدود ۳ درصد از جمعیت کل کشور را تشکیل می‌دهند. آشوری‌ها بزرگ‌ترین بخش جمعیت مسیحیان عراق را تشکیل می‌دهند. گروه‌های کوچکتر مسیحی شامل ارتدکس‌ها، کاتولیک‌های سوری، ارمنی، ارتدکس‌های یونانی می‌شوند. آشوری‌ها به طور پراکنده در شمال عراق و در استان‌های نینوا، دهوک و اربیل و شهر بغداد پراکنده شدند.^۱

تاریخ

عراق تاریخی طولانی دارد. بسیاری بر این باورند که بهشت عدن در کنار بصره بوده است؛ جایی که رودهای دجله و فرات به هم می‌پیوندند. در حالی که قرن‌ها به‌عنوان بین‌النهرین شناخته می‌شد، سومری‌ها، بابلی‌ها، آشوری‌ها و بعد عرب‌ها در عراق زندگی کرده‌اند. عراق از قرن ۱۶ میلادی و تا هنگام فروپاشی

1. www.christiansofiraq.com

<http://en.wikipedia.org/wiki/assyrianhomeland>

امپراطوری عثمانی در اوائل قرن بیستم، بخشی از امپراطوری عثمانی بود.

در سال ۱۹۲۰ قیمومیت عراق، توسط اتحادیه ملل به انگلستان اعطا شد.

در سال ۱۹۲۱ بریتانیا، امیرفیصل را به عنوان پادشاه عراق منصوب کرد.

در سال ۱۹۳۲ عربستان توسط عبدالعزیز به عنوان کشور اعلام شد و عراق نیز اعلام استقلال کرد.

در سال ۱۹۵۸ پادشاهی عراق به وسیله کودتای جنرال عبدالکریم قاسم سرنگون گردید.

در سال ۱۹۶۰ کودتاهی دیگر قاسم را سرنگون کرد. جنرال عبدالسلام عارف قدرت را به دست گرفت.

در سال ۱۹۶۶ عبدالرحمن عارف، به عنوان رهبر عراق، جانشین برادرش شد.

در سال ۱۹۶۸ در پی کودتای حزب بعث؛ احمد حسن البکر رهبر عراق و صدام حسین معاون وی گردید.

در سال ۱۹۷۹ صدام حسین به عنوان رئیس جمهور جانشین بکر شد.

۲۲ سپتامبر ۱۹۸۰ عراق به ایران حمله کرد؛ جنگ هشت‌ساله شروع شد.

در آگوست ۱۹۸۸ جنگ ایران - عراق پایان یافت.

۱۷ جولای ۱۹۹۰ صدام حسین، کویت را متهم به تولید بیش از حد نفت و سرقت نفت از میدان نفتی رمیله کرد.
۲ آگوست ۱۹۹۰ عراق به کویت حمله کرد و آن را به خود ملحق کرد.

۲۹ نوامبر ۹۰ شورای امنیت سازمان ملل اجازه داد، که اگر عراق از کویت عقب‌نشینی نکرد، از زور استفاده شود.
۱۶ ژانویه ۱۹۹۱ با حمله هواپیماهای جنگی آمریکا به بغداد، کویت و دیگر اهداف نظامی در عراق، عملیات سپر صحرا، به عملیات توفان صحرا مبدل شد.

۲۳ فوریه ۱۹۹۱ جنگ زمینی با حرکت نیروهای دریایی، ارتش و نیروهای عرب به داخل عراق و کویت آغاز شد.

۲۷ فوریه ۱۹۹۱ بوش (رئیس جمهور وقت آمریکا)، دستور آتش‌بس را در نیمه‌شب در صحنه عملیاتی کویت اعلام کرد.

۲ مارس ۱۹۹۱ شیعیان در جنوب عراق، و در پی آن کردها در شمال، علیه حکومت صدام حسین شورش کردند. ارتش

عراق هر دو قیام را درهم شکست. کردها، با حمایت هم‌پیمانانشان، کنترل قسمت عظیمی از شمال را در دست گرفتند.

۳ مارس ۱۹۹۱ رهبران نظامی عراق به طور رسمی شرایط آتش‌بس را پذیرفتند.

۲۷ آگوست ۱۹۹۲ جهت توقف حملات هوایی بر ضد شیعیان انقلابی، منطقه پرواز ممنوع در قسمت جنوب عراق اعمال شد. از می تا ژون ۱۹۹۵ بیست افسر نظامی عراق، که همگی از اعضای سنتی الدلیمی بودند، به خاطر طراحی کودتا، شکنجه و اعدام شدند. یک گردان گارد ریاست جمهوری به رهبری افسران الدلیمی، در پی این اعدام‌ها در ابوغریب دست به شورش زدند، اما این شورش به سرعت توسط واحدهای وفادار گارد ریاست جمهوری درهم کوبیده شد.

۸ آگوست ۱۹۹۵ حسین کامل الماجد که برنامه مخفی عراق جهت ساختن سلاح‌های کشتار جمعی را رهبری می‌کرد، با برادرش و همسرانشان که هر دو دختران صدام حسین بودند به کشور اردن گریختند. حسین کامل عهد می‌بندد تا صدام حسین را سرنگون کند.

۲۰ فوریه ۱۹۹۶ حسین کامل پس از دادن اطلاعات در مورد زرادخانه‌های عراق، چگونگی تلاش صدام حسین برای دوری از قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل، و نحوه سازمان‌دهی حکومت صدام حسین به سازمان ملل و آمریکا، به عراق بازگشت. حسین کامل و برادرش صدام کامل، هر دو توسط صدام حسین اعدام شدند.

از ژانویه تا ژوئن ۱۹۹۷ برنامه غذا برای نفت به اجرا درآمد. درآمد حاصل از این فروش محدود نفت، که همه‌اش باید در یک حساب سپرده سازمان ملل واریز شود، لازم است برای خرید غذا، دارو، و مواد دیگر و تجهیزات برای تأمین نیازهای ضروری شهروندان عراقی و تأمین فعالیت‌های ضروری سازمان ملل در رابطه با عراق مصرف شود.

از ۱۶ تا ۱۹ دسامبر ۱۹۹۸ آمریکا و بریتانیا حملات هوایی (عملیات روباه صحرا) انجام دادند تا بغداد را به همکاری با سازمان ملل مجبور سازند.

۱۷ دسامبر ۱۹۹۹ به جای کمیسیون ویژه سازمان ملل، برای اجرای بازرسی در عراق کمیسیون نظارت، تأیید، و بازرسی سازمان ملل تشکیل شد.

۱۶ فوریه ۲۰۰۱ آمریکا و بریتانیا، حمله‌های هوایی بر علیه شبکه دفاعی عراق انجام دادند.

۱۷ می ۲۰۰۱ قصبی صدام حسین در شورای فرماندهی انقلاب حزب بعث انتخاب شد.

۲۹ ژانویه ۲۰۰۲ رئیس جمهور وقت آمریکا (بوش)، در گزارش سالانه خودش به کنگره، عراق را به عنوان محور شرارت اعلام کرد.

۱۹ مارس ۲۰۰۳ آمریکا در تلاش برای از بین بردن صدام حسین و افسران رده‌بالای او، حمله‌ای را شکل می‌دهد.

۲۰ مارس ۲۰۰۳ آمریکا و نیروهای ائتلاف در یک حمله ۲۱ روزه، به عراق حمله کردند.

جنگ عراق

در تاریخ ۲۰ مارس ۲۰۰۳ ایالات متحده با تشکیل یک ائتلاف به عراق حمله کرد. این کشور دست‌نکشیدن عراق از برنامه سلاح‌های کشتار جمعی که خلاف قطعنامه ۶۸۷ شورای امنیت بود را به عنوان دلیل این تهاجم اعلام کرد. این ادعا بر اساس مدارکی بود که سازمان اطلاعات آمریکا و

دولت بریتانیا تهیه کرده بودند. بعدها این مدارک غیرقابل اعتماد دانسته شدند.

دولت آمریکا به دنبال حمله به عراق حکومت ائتلاف موقت عراق (CPA) را برای اداره این کشور تشکیل داد. پل برمر، حاکم ائتلاف موقت، در اردیبهشت ماه ۱۳۸۲ دستورهایی مبنی بر انحلال حزب بعث و محرومیت اعضای آن در دولت جدید عراق (دستور ۱) و انحلال ارتش عراق (دستور ۲) صادر کرد. این تصمیم باعث شد تا ارتش عراق که اکثراً از سران سنی تشکیل شده بود از بین برود و سران سابق حکومت اجازه دخالت در اداره کشور را نداشته باشند. این مسئله باعث شد تا پس از اشغال عراق وضعیت آشفته‌ای ایجاد شود.

مخالفت مسلحانه با اشغال عراق از تابستان ۱۳۸۲ توسط عناصر سابق پلیس مخفی عراق و ارتش در قالب واحدهای چریکی آغاز شد. از پاییز همان سال گروه‌های جهادی آغاز به حمله به نیروهای ائتلاف کردند. در سال ۱۳۸۲ گروه‌های شبه‌نظامی متعددی به وجود آمدند که برای نمونه می‌توان به جماعت توحید و جهاد به رهبری ابومصعب الزرقاوی اشاره

کرد. شورش‌های نظامی این گروه‌ها محدود به حمله به نیروهای ائتلاف نماند و کمی بعد به خشونت‌های مذهبی علیه شیعیان و سنی‌ها نیز کشید.

در تابستان ۱۳۸۲ گروه شبه‌نظامی شیعی جیش المهدی توسط مقتدی صدر تشکیل شد و مقابله با نیروهای ائتلاف درگیر شد. نیروهای شبه‌نظامی سنی و شیعی علاوه بر جنگ با یکدیگر، علیه نیروهای ائتلاف و علیه دولت موقت عراق که در خرداد ۱۳۸۳ به قدرت رسیده بود، پرداختند. نبرد اول فلوجه در فروردین و نبرد دوم فلوجه در آبان ۱۳۸۳ نیز جزو همان درگیری‌ها به شمار می‌رود. گروه سنی‌مذهب جماعت توحید و جهاد که در مهر ۱۳۸۳ تبدیل به القاعده عراق شد نیروهای ائتلاف و شهروندان عادی به ویژه شیعیان را هدف قرار می‌داد و بدینوسیله به آتش اختلافات مذهبی دامن می‌زد.

عراق در بهمن ۱۳۸۳ شاهد اولین انتخابات پس از اشغال بود. در مهر همان سال قانون اساسی جدید این کشور تصویب شد و دو ماه بعد انتخابات پارلمانی برگزار گردید. در این هنگام

حملات پیکارجویان همچنان ادامه داشت و از ۲۶۴۹۶ حمله در ۲۰۰۴ به ۳۴۱۳۱ حمله در ۲۰۰۵ رسید.

درگیری‌ها در طول سال ۲۰۰۶ ادامه یافت و به بالاترین حد از خشونت رسید و رسوایی‌های جنگی بیشتری برملا شدند. ابومصعب الزرقاوی توسط نیروهای آمریکایی کشته شد و صدام حسین دیکتاتور سابق عراق به اتهام جنایت علیه بشریت اعدام شد. در پایان همان سال گروه مطالعه عراق به سران آمریکایی توصیه کرد که روی آموزش افراد نظامی عراق تمرکز کنند. در دی ماه ۱۳۸۵ جرج بوش رئیس‌جمهور آمریکا دستور به افزایش نیروهای اعزامی به عراق داد.

مجلس عراق در اردیبهشت ماه ۱۳۸۶ از ایالات متحده خواست یک جدول زمانی برای خروج نیروهای خود ارائه دهد. شرکای آمریکا در جنگ مانند بریتانیا و دانمارک نیز شروع به خروج از این کشور کردند.

درگیری‌ها در سال ۲۰۰۸ در عراق ادامه پیدا کردند و نیروهای مسلح تازه آموزش دیده عراقی با شبه‌نظامیان درگیر شدند. دولت عراق توافقی را با آمریکا امضا کرد که نیروهای مسلح آمریکا را ملزم به خروج از شهرهای عراق تا ۹

تیرماه ۱۳۸۸ و خروج از کل خاک عراق تا ۱۰ دی‌ماه ۱۳۹۰ می‌کرد.

نیروهای ایالات متحده وظایف امنیتی را در تیرماه ۱۳۸۸ به نیروهای عراقی واگذار کردند اما همکاری خود با این نیروها را حفظ نمودند. صبح روز ۲۷ آذر ۱۳۹۰ آخرین نیروهای آمریکایی با تشریفات از طریق مرز کویت خارج شدند. با خروج اولین نیروهای آمریکایی از شهرها در سال ۱۳۸۸ آمار جرم و خشونت افزایش پیدا کرد. با این حال مسئولان وزارت کشور عراق در آبان ۱۳۸۸ اعلام کردند که آمار کشتگان عراقی به کمترین میزان پس از اشغال عراق در سال ۱۳۸۲ رسیده است.

در بهمن ۱۳۸۹ و به دنبال قیام‌هایی که در کشورهای عربی به وجود آمد در عراق هم شورش‌هایی رخ داد و مخالفت‌ها در شهرها گسترش یافت. اما مخالفت‌های ابتدایی نتوانستند دولت را ساقط کنند. ائتلاف میهنی عراق که گفته می‌شود بزرگ‌ترین مجموعه سنیان عراق است به دلیل آنکه دولت عراق را تحت سیطره شیعیانی می‌دانست که می‌خواهند سنی‌ها را کنار بزنند، مجلس عراق را به مدت چند هفته در ماه‌های پایانی ۱۳۹۰ تحریم کرد.

خشونت‌ها در سال‌های ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ افزایش پیدا کرد و گروه‌های مسلح به طور روزافزون به واسطه جنگ داخلی سوریه تقویت شدند. شیعیان و سنی‌ها برای جنگ به سوریه می‌رفتند. جمعیت‌هایی از اعراب سنی در آذر ۱۳۹۱ با ادعای این که دولت آن‌ها را به حاشیه رانده دست به مخالفت علنی زدند.

گروه‌های شبه‌نظامی سنی در سال ۲۰۱۳ حملات زیادی را علیه اکثریت شیعه عراق انجام دادند تا اعتماد عمومی نسبت به دولت نوری المالکی را زیر سؤال ببرند. گروه تکفیری و تروریستی داعش در سال ۱۳۹۳ کنترل بخش‌های وسیعی از عراق از جمله شهرهای بزرگی چون تکریت، فلوجه و موصل را به دست آورد و باعث کشته شدن و آوارگی صدها هزار نفر از مردم عراق از خانه و کاشانه خود شد.

بعد از انتخابات بی‌نتیجه در فروردین ۱۳۹۳ نوری المالکی به عنوان نخست‌وزیر در مصدر قدرت باقی ماند. در ۲۲ مرداد رئیس‌جمهور به‌حیدر العبادی مأموریت تشکیل دولت جدید را داد. سازمان ملل، ایالات متحده، اتحادیه اروپا، عربستان سعودی، ایران و چند تن از سیاستمداران عراقی از

روی کار آمدن رهبران جدید در عراق حمایت کردند. مالکی در ۲۳ مرداد از قدرت کنار رفت تا از عبادی پشتیبانی کند و «مصلحت عالی کشور را پاس بدارد. حیدر العبادی در ۱۸ آبان ۱۳۹۳ دولت جدیدی را تشکیل داد و خود به عنوان نخست‌وزیر جدید قدرت را در اختیار گرفت. درگیری‌های متناوب بین گروه‌های سنی، شیعه و کرد بحث‌ها پیرامون تقسیم عراق به سه منطقه خودمختار را افزایش داده است.

اوضاع فرهنگی

در زمان صدام، استفاده از ماهواره و اینترنت در عراق ممنوع بود و مردم تنها می‌توانستند دو شبکه دولتی عراق را ببینند که در اختیار حزب بعث بود. بعد از سقوط صدام مردم به استفاده گسترده از شبکه‌های ماهواره‌ای روی آوردند. هم‌اکنون صدها شبکه عربی زبان ماهواره‌ای در دسترس مردم عراق است که بسیاری از آنها مروج فرهنگ غرب، ابتذال و معارض با تعالیم اسلامی‌اند. در این بین، تلاش شبکه‌های ماهواره‌ای برای ایجاد تقابل عربی - عجمی خصوصاً کشاندن این تقابل بین عراقی‌ها و ایرانی‌ها کاملاً مشهود بوده است. آنها به دنبال ائتلاف‌افکنی

هستند، برجسته کردن اختلافات قومی و مذهبی در عراق و نیز پررنگ کردن اختلاف بین ایران و عراق از جمله اهدافی است که این شبکه‌ها دنبال می‌کنند و برخی از ایرانی‌ها گاهی از اوقات ندانسته وارد این بازی دشمن می‌شوند. کما اینکه این تقابل در برخی از شبکه‌های اجتماعی هم دیده می‌شود.

بسیاری از این شبکه‌ها نیز توسط سعودی‌ها حمایت می‌شوند. تعداد زیادی از شبکه‌های ماهواره‌ای عربی به طور غیرمستقیم از سوی وهابی‌های عربستان حمایت می‌شوند. سهم شبکه‌های رسمی کشور عربستان نیز در بین کانال‌های عربی زیاد است. همچنین بسیاری از شبکه‌های عربی که به کشورهای دیگر عربی یا غربی وابسته‌اند سیاست‌های خصمانه‌ای را علیه جمهوری اسلامی دنبال می‌کنند و به مردم القا می‌نمایند. عمده دانشجویان عراقی از شبکه‌های عربی (که اکثر آنها ضد جمهوری اسلامی هستند) تأثیر می‌پذیرند و حتی اطلاعات خام خود را از این شبکه‌ها می‌گیرند و به تحلیل می‌پردازند.

وضعیت شیعیان در دوران معاصر

شیعیان در دوره حزب بعث

سیاست حزب بعث، کنار گذاشتن شیعیان و کردها از حوزه سیاست بود. از ۱۹۲۰ تا زمان اشغال عراق به وسیله آمریکا در سال ۲۰۰۳، گروه‌های سنی نقش عراق داشتند.

در دهه ۷۰ میلادی نیز علمای حوزه مانند آیت‌الله حکیم و آیت‌الله شهید صدر علیه سیاست‌های ظالمانه صدامی‌ها و با حمایت شیعیان اقداماتی انجام دادند.

در سال ۱۳۵۰ و ۱۳۵۴ ش ایرانیان از عراق اخراج شدند و در سال ۱۳۵۸ جنگ ایران و عراق اتفاق افتاد.

صدام حسین، انقلاب اسلامی ایران را در سال ۱۳۵۷ تهدیدی برای حکومت سکولار خود بر عراق تلقی می‌کرد؛ لذا با توجه به کینه‌ای که از سال‌های تبعید آیت‌الله خمینی در نجف از وی در دل داشت و مناقشات مرزی که از زمان حکومت سابق ایران با این کشور پیدا کرده بود و همچنین با توجه به هرج و مرجی که به واسطه بروز انقلاب در نیروهای مسلح ایران ایجاد شده بود به این کشور حمله کرد. این جنگ در سال ۱۳۵۹ آغاز و در ۱۳۶۷ پایان یافت. شیعیان عراق در ماه

شعبان سال ۱۴۱۱ قمری (۱۹۹۱ میلادی) و پس از جنگ کویت بر ضد حکومت صدام حسین قیام کردند و ۱۴ استان از ۱۸ استان عراق به دست معترضین افتاد. این حرکت خودجوش انتفاضه شعبانیه نامیده شد و آیت الله خوبی از این قیام حمایت کرد. در پی سرکوب این قیام، قتل عام شیعیان با شعار «لا شیعه بعدالیوم؛ بعد از این شیعه‌ای نخواهد بود» آغاز شد. هزاران نفر کشته و حدود دو میلیون تن آواره شدند. حرم امام علی علیه السلام و امام حسین علیه السلام آسیب دید. برخی از روحانیان از جمله آیت‌الله خوبی دستگیر شدند.^۱

شیعیان پس از صدام حسین

با سقوط حزب بعث در ۲۰ فروردین ۱۳۸۲، زمینه حضور شیعیان عراقی در مسائل کشورشان فراهم شد. در نخستین نهاد حکومتی عراقی پس از صدام به نام مجلس حکم، شیعیان در اکثریت بودند. نخستین رئیس آن ابراهیم جعفری بود. آیت الله سیستانی نیز با نوشتن قانون اساسی عراق از طرف امریکایی‌ها مخالفت کرد با مداخله امریکا در اوضاع عراق، جنگ‌های

۱. اطلس شیعه، ص ۳۹۳؛ تشیع در عراق، ص ۹۶.

طائفه‌ای در عراق آغاز شد و در نتیجه آیت‌الله حکیم و عزالدین سلیم رئیس مجلس حکم به شهادت رسیدند. عملیات‌های انتحاری در کربلا و کاظمین و حرمین عسکرین اتفاق افتاد و بسیاری از شیعیان کشته شدند.^۱

نقش شیعیان در تدوین قانون اساسی و ایجاد نظام جدید سیاسی عراق

ساختار حکومت جدید از سال ۲۰۰۵ با تشکیل مجلس عراق و تصویب قانون اساسی آن شکل گرفت. قوه مجریه با ۳۴ وزیر و قوه مقننه و قوه قضائیه ارکان حکومت عراق را تشکیل می‌دهند. قوه مقننه از دو مجمع ملی و شورای منطقه‌ای و استانی شکل گرفته است. مجمع ملی از نمایندگان تمام ملت عراق تشکیل می‌شود و هر عضو نماینده ۱۰۰ هزار نفر است و تصویب کلیه قوانین و نظارت بر اجرای آن در دولت بر عهده پارلمان است. بر اساس قانون، اعضای پارلمان با انتخاب مستقیم از سوی مردم تعیین می‌شوند و پارلمان نیز شورای

۱. همان، ص ۳۹۴.

ریاست جمهوری، متشکل از رئیس جمهور و دو معاونش را انتخاب می‌کند. رئیس جمهور نیز نخست وزیر را مسئول تشکیل کابینه می‌کند. به دلیل تنوع قومی و مذهبی و مشارکت نمایندگان همه گروه‌ها در پارلمان، پست‌های سیاسی حکومت و هیأت دولت بین احزاب و گروه‌های مختلف متناسب با میزان تعداد کرسی‌هایی که در پارلمان دارند تقسیم می‌شود. در عراق از سال ۲۰۰۵ تاکنون و بر اساس توافق نانوشته، نخست‌وزیر از شیعه، رئیس جمهور از کردها و رئیس مجلس از اهل سنت است و بر اساس همین توافق قدرت در اختیار شیعیان است. در قانون اساسی، اسلام به عنوان دین رسمی و یکی از منابع قانونگذاری و زبان عربی و کردی به عنوان زبان‌های رسمی کشور معین شده است.

در ۳۰ ژانویه ۲۰۰۵ انتخابات مجلس عراق برگزار شد. شیعیان ۱۴۰ کرسی از ۲۷۵ کرسی را به دست آوردند. بعد از تشکیل دولت در عراق، پست نخست‌وزیری در اختیار ابراهیم

جعفری، و بعد نوری مالکی شیعی قرار گرفت و بعد از آن هم پست نخست‌وزیری به حیدر العبادی شیعی رسید.

نقش مرجعیت در عراق

قدرت دیگر در عراق، مراجع تقلید و علمای بزرگ حوزه نجف و سایر حوزه‌ها هستند. قبل از سقوط صدام، حوزه نجف خیلی در صحنه سیاسی فعال نبود و دخالت مرجعیت عراق در مسائل سیاسی خلاف روش مرسوم علما بود. وضعیت حوزه نجف بعد از صدام تغییراتی پیدا کرد. بعد از سقوط رژیم و با حضور پررنگ آیت الله سیستانی، جریان مرجعیت به طور جدی وارد عرصه سیاست شد، در جریان حوادث پس از اشغال عراق توسط آمریکا و متحدانش، آیت‌الله سیستانی نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری و تصویب قانون اساسی و نیز برگزاری انتخابات و انتقال قدرت به طور مسالمت‌آمیز و متکی بر آرای مردم ایفا کرد و با نظرات خود ضمن جلوگیری از تندروی‌های برخی افراد و گروه‌ها و جریان‌های مختلف به صورت فعالی در عرصه سیاست و انتخابات شرکت کرد. ایشان نقش مهمی در حفظ

وحدت و استقرار امنیت در عراق دارد. آیت‌الله سیستانی از لحاظ سیاسی نظرات معتدل دارد و با همه گروه‌ها ارتباط دارند. آنچه برای ایشان مهم است، مصلحت عراق و تشیع است. به حسب شرایط افراد و شرایط زمان، دیدگاه‌های خود را بیان می‌نماید. به طور کلی حضور و دخالت ایشان در مسایل عراق غیرمستقیم است. تولیت حرمین کربلا و نجف در دست نمایندگان ایشان است.

آیت‌الله سیدمحمدسعید حکیم، آیت‌الله بشیر نجفی و آیت‌الله اسحاق فیاض، پس از آیت‌الله سیستانی سه مرجع بانفوذ در عراق هستند و حضور خوبی در مسائل عراق دارند و هماهنگی قابل قبولی بین این چهار مرجع دیده می‌شود. از دیگر مراجع مطرح بین مردم عراق می‌توان به آیت‌الله سید کاظم حائری اشاره کرد که در قم اقامت دارد و از وی به عنوان مرجع پیروان مقتدی صدر یاد می‌شود، هرچند که وی حاضر به تأیید یا مخالفت رسمی اقدامات مقتدی صدر نشده است. از مراجع مهم دیگر در صحنه سیاسی عراق که در قالب حزب فضیلت اسلامی فعالیت می‌کند، آیت‌الله شیخ محمد یعقوبی

است که نقش فعالی در انتخابات و مسائل سیاسی عراق دارد. علاوه بر این مراجع تعدادی از روحانیون و مراجع هستند که در امور سیاسی دخالت نمی‌کنند و از حزب و یا گروه خاصی حمایت نمی‌کنند.

حوزه‌های علمیه شیعه

حوزه علمیه بغداد: تأسیس حوزه علمیه بغداد به زمان امام کاظم علیه السلام برمی‌گردد. حوزه علمیه بغداد با ظهور عالمانی چون ابن جنید، شیخ مفید، سید مرتضی و شیخ طوسی در عصر آل بویه مرجعیت علمی شیعه را عهده‌دار شد. اما با ورود طغرل سلجوقی به بغداد در ۴۴۷ق، حوزه بغداد از رونق افتاد و مرجعیت علمی شیعه به نجف منتقل شد.

حوزه علمیه نجف: با حضور شیخ طوسی در حوزه علمیه نجف، این شهر مرکز علمی و فکری جهان تشیع شد. اما در قرن ششم با ظهور محمد بن ادریس حلی در حله، حوزه علمیه نجف از رونق افتاد و مرکز علمی شیعه به حله انتقال یافت. حضور محقق اردبیلی در حوزه نجف بار دیگر به حوزه نجف رونق بخشید. از دهه چهارم قرن یازدهم، حوزه علمیه نجف

همانند دیگر حوزه‌های شیعه درگیر اخباری‌گری شد. از قرن سیزدهم با آغاز فعالیت علامه بحرالعلوم در نجف و شاگردان وحید بهبهانی، حوزه نجف عظمت و شکوه خود را بازیافت و بار دیگر به مرکز علمی جهان تشیع تبدیل شد.

حوزه علمیه حله: این حوزه علمیه در شهر حله توسط بنی مزید در قرن پنجم تأسیس شد. این حوزه از اواسط قرن ششم تا پایان قرن هشتم مرجعیت دینی شیعیان را بر عهده گرفت. محقق حلی، علامه حلی و ابن طاووس از بزرگان حوزه علمیه حله به شمار می‌آیند.

حوزه علمیه سامرا: در سال ۱۲۹۱ق سیدمحمد حسن شیرازی در سامرا اقامت گزید و در آنجا حوزه علمیه تأسیس کرد. با حضور شاگردان و علمای بزرگ در سامرا، مکتب خاصی در فقه و اصول شکل گرفت که به مکتب سامرا شهرت یافت. فتوای تحریم تنباکو میرزای شیرازی از این حوزه صادر شد.

حوزه علمیه کربلا: از حوزه‌های علمیه شیعه در کشور عراق عالمان دینی، پس از شهادت امام حسین علیه السلام به مرور در این شهر سکنی گزیدند و مدارس دینی ساخته شدند. پس از سقوط اصفهان به دست محمود افغان با مهاجرت علمای ایران به

کربلا، حوزه کربلا محل منازعه بین اخباریان و اصولیان بود. با مهاجرت محمد تقی شیرازی به کربلا، حوزه این شهر رونق گرفت. او فتوای مشهور خود علیه انگلیس را از حوزه علمیه کربلا صادر کرد.

احزاب و گروه های سیاسی

احزاب قدرتمند در جامعه عراق عبارتند از: ۱. حزب الدعوة الاسلامیه ۲. مجلس اعلای اسلامی ۳. جریان صدر ۴. احزاب سنی مذهب ۵. سکولارها و لیبرال.

مجلس اعلای اسلامی عراق

از مهم ترین احزاب شیعی در عراق است که در ۲۶ آبان ۱۳۶۱ / ۱۷ نوامبر ۱۹۸۲ با هدف سرنگونی حکومت صدام حسین با حمایت ایران در تهران توسط تعدادی از شاگردان شهید سید محمدباقر صدر تأسیس شد. این گروه که در ابتدا جریان های وسیعی از شیعیان را در درون خود جای داده بود و با محوریت آیت الله سید محمدباقر حکیم به مهم ترین تشکیلات سیاسی - شبه نظامی مخالف صدام در مناطق همجوار عراق تبدیل شد. پس از شهادت آیت الله محمدباقر حکیم به دست تروریست ها در سال ۲۰۰۳، عبدالعزیز حکیم، برادر محمدباقر

حکیم به رهبری آن برگزیده شد و پس از مرگ او عمار حکیم رهبری این حزب را بر عهده گرفت.

مجلس اعلا در آغاز جنگ تحمیلی سپاه بدر را تأسیس کرد. سازماندهی نیروهای داوطلب عراقی و همچنین برخی از اسرای عراقی که حاضر به جنگ با رژیم صدام بودند از جمله کارهای سپاه بدر بود. در جریان انتفاضه ماه شعبان ۱۹۹۱ این سپاه بسیار فعال ظاهر شد و در مناطقی چون عتبات عالیات و مشخصاً شهرهای کربلا و نجف، همچنین بصره ابتکار عمل را به دست گرفت. پس از سقوط رژیم بعث با نام «سازمان بدر» به تأمین امنیت و امور انتظامی در مناطق تحت نفوذش به ویژه عتبات عالیات پرداخت و اعضای ارشد آن در ساختارهای نظامی - امنیتی جدید عراق فعال شدند و در آموزش مردم عراق برای مقابله با داعش فعال است.

مجلس اعلا حداکثر تلاش را برای هماهنگی با مراجع تقلید به ویژه آیت الله سیستانی به عمل می‌آورد. آنها در درون دولت عراق دارای برخی سمت‌ها و پست‌های کلیدی هستند و یکی از اصلی‌ترین فراکسیون‌های شیعیان در مجلس عراق است.^۱

۱. ر.ک: حاجی یوسفی و سلطانی نژاد، سامان سیاسی در عراق جدید، ص ۲۴۱ و ص ۲۸۷ و ۲۸۸.

جریان حوزه ناطقه یا جریان صدری

این جریان شیعی از دوران خاندان صدر به وجود آمده است. خاندانی که نقش مهمی در شکل‌گیری جنبش‌ها و حرکت‌های سیاسی و انقلابی در عراق دارد. شهید صدر اول و شهید صدر دوم رهبری معنوی این جریان محسوب می‌شوند. مقتدی صدر فرزند آیت‌الله سید محمد صادق صدر، (معروف به صدر دوم) رهبری این جریان شیعی را بر عهده داشت.^۱ وی در سال ۱۳۹۲ از سیاست کناره گرفت، با این حال نفوذ او در این جریان برقرار است.

این گروه بر خلاف حزب الدعوه و مجلس اعلا فاقد سابقه تاریخی است و بعد از فروپاشی رژیم بعث تشکیل شد و با تشکیل یک نیروی شبه نظامی موسوم به «جیش المهدی» در شهرهای نجف و کربلا با آمریکایی‌ها درگیر شد که این امر سبب محبوبیت این جریان و مقتدی صدر بین شیعیان شد، با این وجود به دلیل برخی عملکردها، متهم به ایجاد شکاف درون شیعیان از طریق تندروی شده‌اند.

۱. شیعیان در جهان عرب مدرن، ص ۱۲۴ و ۱۲۵.

شاخه دوم در این جریان، جریان شیخ محمد یعقوبی است که در نجف اعلام مرجعیت کرده و مبلغانی نیز در میان طلاب عراقی دارد. شاخه سوم جریان «الصرخی» است که از شاگردان شهید صدر بود و ادعای مرجعیت کرد و اکنون مخفی است، ولی در شهرهای مختلف عراق طرفدارانی دارد که در فضای مجازی و نیز ایام راهپیمایی اربعین فعال هستند. صرخی کاملاً ضد ایران و مرجعیت ایرانی است. او معتقد است مرجع باید عراقی و عربی باشد. او در مقابل مرجعیت نجف ایستاد و همین امر سبب طرد او شد. صرخی در ابتدا خود را طرفدار امام زمان (عج) می‌نامید و در ادامه بعد از اینکه تعدادی به او گرویدند، ادعای ارتباط با حضرت و سپس نیابت از حضرت را مطرح کرد. طرفداران صرخی به این بهانه که دولت عراق مانع ظهور است، وارد جنگ مسلحانه با دولت شدند که دولت به سختی آنها را سرکوب کرد، ولی موفق به دستگیری صرخی نشد.

حزب الدعوه الاسلاميه

این حزب پر سابقه‌ترین حزب شیعی در عراق است که در ۱۵۹۷ میلادی و با نظارت آیت الله العظمی سید محسن حکیم مرجع وقت شیعیان عراق تشکیل شد.^۱ در تشکیل این حزب شهید سید محمدباقر صدر و برخی از پیروان و شاگردان ایشان سهم بسزایی دارند. تأسیس حزب الدعوه الاسلامیه نقطه عطفی در کارکرد سیاسی حوزه علمیه نجف در چند دهه اخیر به شمار می‌رود. دغدغه اصلی حزب، دفاع از مسائل اعتقادی و مقابله با شبهات و زدودن انحرافات در برابر جریان‌های کمونیستی بود، ولی دیری نپایید که ناگزیر به سیاست کشیده شد.

ابراهیم جعفری و نوری مالکی از رهبران اصلی حزب الدعوه به شمار می‌آیند. حزب الدعوه همانند مجلس اعلا در دوران مبارزه علیه رژیم بعث فعال بود و بخش عمده‌ای از حملات نظامی به نیروهای بعثی در داخل عراق را سازماندهی می‌کرد. وقوع انقلاب اسلامی در ایران موجب تشدید و توسعه فعالیت این حزب گردید.^۲ حزب الدعوه همراه مجلس اعلا، بزرگ‌ترین

۱. جریان‌های سیاسی معاصر عراق، ص ۴۱.

۲. حزب الدعوه الاسلامیه عراق، ص ۸۱ - ۸۷.

فراکسیون پارلمانی در مجلس عراق را دارند و در درون دولت نیز دارای چندین وزیر است. نوری المالکی از حزب الدعوه برای دو دوره پیاپی به نخست وزیری عراق (۲۰۰۵، ۲۰۱۰) رسیده است.

لیبرال‌ها و سکولارها

برخی از گروه‌ها و جریانات شیعی در عراق با توجه به متغیر سکولار یا مذهبی بودن، در چارچوب متفاوتی از گروه‌های فوق‌الذکر دسته‌بندی می‌شوند. از جمله شیعیان سکولار و لیبرال می‌توان به افرادی نظیر *یاد علاوی*، نخست وزیر سابق عراق و رهبر گروه *وفاق وطنی*، احمد چلبی و مهدی الحافظ رهبران کنگره ملی عراق اشاره کرد که در حزب تجمع دمکرات‌های مستقل با عدنان پاچه‌جی از سیاستمداران سنی همکاری می‌کنند. همچنین برخی از شیعیان دارای گرایش‌ها و پیشینه بعثی بوده و از همین زاویه در معادلات عراق ایفای نقش می‌کنند. از جمله آنان می‌توان به حازم الشعلان وزیر دفاع سابق عراق اشاره کرد. او طرفدار اقدامات شدید و تندروانه در قبال تحولات نجف بود و به داشتن دیدگاه‌های ضد ایرانی نیز شهره است. در واقع بعثی‌هایی نظیر شعلان گرایش‌های ضد ایرانی و

نیز گرایش‌های گذشته خویش علیه گروه‌هایی نظیر مجلس اعلا را حفظ کرده‌اند.^۱

گروه داعش

داعش گروهی تکفیری است که پیشینه آنها را باید در اندیشه تکفیر جستجو کرد. مشهورترین مورد تکفیر به دوران خلافت امام علی علیه السلام برمی‌گردد که خوارج به آن دامن زدند. اینان حضرت علی علیه السلام را تکفیر کردند. ابن تیمیه بر این اندیشه دامن زده و می‌گوید: هرکس کنار قبر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم یا یکی از افراد صالح بیاید و از آنان حاجت بخواهد مشرک است. پس واجب است چنین شخصی را وادار به توبه کنند و اگر توبه نکرد، باید کشته شود.» تا قرن‌ها از تکفیری‌ها خبری نبود تا اینکه محمد بن عبدالوهاب با همکاری آل سعود دوباره به احیای این افکار اقدام ورزید.

پایه گذاری و دلایل رشد داعش

هسته اولیه داعش به سال ۲۰۰۴م برمی‌گردد. از آنجا که تهاجم قدرت‌های غربی به عراق خلاء قدرت به وجود آورد،

۱. در این باره ر.ک: گراهام فولر، شیعیان عرب مسلمانان فراموش شده، ص ۲۱۱ - ۲۱۸.

زمینه ظهور گروه‌های تکفیری فراهم شد. در سال ۲۰۰۶ م جماعه التوحید والجهاد (القاعده) به رهبری ابومصعب زرقاوی تأسیس شد. بعد از کشته شدن وی ابوعمر بغدادی جانشین او شد، پس از کشته شدن ابوعمر، ابراهیم عواد ابراهیم البدری السامرائی معروف به ابوبکر البغدادی به رهبری القاعده عراق رسید. بخش‌هایی از عراق و شام را تحت سیطره خود در آورد. بدین ترتیب دولت اسلامی عراق و شام (داعش) را در سال ۲۰۱۳ تأسیس کرد. از آنجا که در دیدگاه اهل سنت خلیفه باید از قریش باشد وی در صدد جعل نسب قریشی برای خود شد. در نسب‌نامه جعلی وی از احفاد جعفر بن امام هادی معروف به جعفر کذاب است.

بغدادی ابتدا به عنوان امیر القاعده در عراق بود که ناگاه بدون هماهنگی با دیگر امیران و حتی رهبر القاعده، خود را خلیفه مسلمان خواند و سوریه را نیز جزء قلمرو فعلی خود دانست و به دلیل سیطره بر چاه‌های نفت مناطق دیرالزور، رقه و شمال شرق سوریه، خود را بی‌نیاز از سازمان مرکزی القاعده دانست.

آغاز تهاجم داعش به عراق

در دی ۱۳۹۲ (ژانویه ۲۰۱۴) پس از به آتش کشیدن چادر معترضین در استان‌های سنی‌نشین عراق توسط نیروهای امنیتی و عقب‌نشینی ارتش از دو شهر رمادی و فلوجه، نیروهای داعش دو شهر رمادی و فلوجه مرکز استان الانبار را به تصرف خود درآوردند. اما طی نبردی، سرکرده داعش در رمادی کشته شد و کنترل این دو شهر از دست آنان خارج گردید.

داعش در سال ۱۳۹۳ (۹ ژوئن ۲۰۱۴ میلادی) ابتدا فلوجه را تصرف کرد، مرحله دوم به سامرا حمله کردند تا ارتش عراق را فریب بدهند، سپس وارد سه استان سنی‌نشین الانبار، نینوا و صلاح‌الدین شدند. سپس موصل، دومین شهر عراق را تصرف نمود. گروه داعش پس از اشغال شهر تاریخی موصل در شمال عراق، اماکن مقدس به ویژه مساجد و آرامگاه‌های مقدس در نزد شیعیان را تخریب کرد. نیروهای داعش آرامگاه‌های یونس پیامبر، جرجیس، شیث پیامبر و بقعه یحیی بن زید در حومه شهر کوفه را منفجر کردند. پس از اشغال موصل توسط داعش، نیروهای آنان به برخی دیگر از شهرهای عراق حمله‌ور شدند. آیت الله سیستانی، از شهروندان عراقی

خواست تا سلاح بردارند و با این گروه تکفیری مبارزه کنند. این درخواست، استقبال گسترده مردم را در پی داشت و نیروی نظامی مردمی به نام «حشدالشعبی» به وجود آمد که با کمک ارتش عراق به دفع این تجاوز پرداخت و بسیاری از مناطق اشغالی را از دست داعشی‌ها گرفت.

هم‌اکنون داعش کنترل برخی از شهرهای شمالی عراق (استان‌های همجوار سوریه) را در دست دارد. هر چند آمار رسمی از قربانیان حملات داعش در عراق منتشر نشده، اما بنا بر گفته نیروهای سازمان ملل متحد، تنها در ماه اوت ۲۰۱۴ در عراق ۱۴۲۰ تن کشته و دست کم ۱۳۷۰ نفر زخمی شده‌اند. بنابر برخی گزارش‌های غیر رسمی، در پی حملات داعش نیم میلیون عراقی آواره شده‌اند. و تنها در نینوا و صلاح الدین هزار کودک کشته شدند. سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌های بسیاری از جمله جمهوری اسلامی ایران جنایات داعش در عراق را محکوم کردند.

الحشد الشعبی

در سال ۲۰۱۴ میلادی و بعد از تصرف موصل توسط داعش، بسیج مردمی عراق با نام حشدالشعبی با فتوای مرجع

بزرگ نجف آیت‌الله سیستانی و حکم جهاد کفایی ایشان شکل گرفت. آن هم در زمانی که داعش خیلی سریع توانسته بود بخش مهمی از خاک عراق از جمله موصل دومین شهر بزرگ این کشور را تصرف کند.

این حکم جهاد موج بزرگی را در عراق به راه انداخت و در چندین شهر تجمعاتی در حمایت از حکم آیت‌الله سیستانی به راه افتاد و جوانان زیادی برای حضور در حشدالشعبی ثبت نام کردند و شماری نیز راهی جبهه‌ها شدند.

حشد در لغت یعنی «بسیج» و الشعبی در لغت یعنی «مردم». بنابراین حشدالشعبی یعنی «بسیج مردمی» که با الگوگیری از بسیج مردمی ایران شکل گرفت. هم اکنون فرمانده حشد «هادی العامری» و فرمانده میدانی حشد «ابومهدی» معروف به «مهندس» است.

پس از تشکیل آن، گروه‌های نظامی شیعه به سرعت به حشدالشعبی پیوستند و به همین سبب در ابتدا عمدتاً ساختار و بدنه نظامی حشد الشعبی را شیعیان عراق تشکیل می‌دادند، اما بعدها برخی عشایر سنی عراق از استان‌های صلاح‌الدین، نینوا، الانبار و نیز کردهای فیلی و مسیحیان عراقی نیز به آن ملحق شدند.

اشکال عمده حشدالشعبی نداشتن بازوی رسانه‌ای قوی است. هم اکنون «اعلام الحربی» یا همان تبلیغات جنگی، کار اطلاع‌رسانی اخبار حشد و نبرد با داعش را به عهده دارد، ولی هم از جهت سرعت اطلاع‌رسانی و هم از جهت کیفیت فنی، نسبت به رسانه‌های داعش ضعیف‌تر است.

نیروهای مقاومت عراق که رسماً خود را رهرو و وفادار به رهبر معظم انقلاب اسلامی، آیت الله خامنه‌ای معرفی می‌کنند، پس از فتوای آیت‌الله سیستانی نقش بسیار بزرگی ایفا کردند. آنها علاوه بر آموزش دادن جوانان داوطلب، شاکله اصلی حشد الشعبی را تشکیل و عملیات مشترک را آغاز کردند.

هم اکنون سپاه بدر، کتائب حزب الله، عصائب اهل حق و نجباء مهم‌ترین نیروهای مقاومت هستند که همراه با گروه‌های دیگر شیعی و عشایر اهل تسنن و کردهای فیلی و مسیحیان، مجموعه حشد الشعبی را تشکیل می‌دهند.

آداب، رسوم و فرهنگ مردم عراق

همه اعراب دارای عقاید و ارزش‌های یکسانی هستند که فراتر از مرزهای ملی و موقعیت‌های اجتماعی هستند. از آنجا

که جامعه عربی پیرو سنت‌های قدیم است و پیروی از رسوم و سنن را از اعضایش مطالبه می‌کند، رفتارهای اجتماعی ثابت و استوار مانده‌اند. برای یک مشاهده‌گر مهم است که بتواند این الگوهای فرهنگی را از رفتارهای فردی تمیز دهد. اما فرهنگ اسلامی سنتی در آن غلبه دارد و قوانین قرآنی نقش فعالی را در زندگی روزمره مردم در این کشور ایفا می‌کند.

خانواده

خانواده‌های عراقی معمولاً بزرگ و پرجمعیت هستند و زندگی افراد را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهند. خانواده اساسی‌ترین واحد اجتماعی، بسیار قوی و دارای روابط نزدیک می‌باشد. اعراب با تولد در خانواده مناسب موقعیت کسب می‌کنند. پدر در رأس خانواده قرار دارد و به‌عنوان الگوی خانواده به حساب می‌آید. زنان کمی بیرون از خانه کار می‌کنند، هرچند تعداد آنها با شهرنشینی افزایش یافته است. همه فعالیت‌ها حول زندگی خانوادگی می‌چرخد، و موفقیت هر عضو خانواده، خوش‌نامی کل خانواده را ارتقا می‌بخشد. خانواده هر شخص، مایه خوش‌نامی و افتخار اوست و همچنین منبع حمایت‌های مالی و روانی به حساب می‌آید. اولین وفاداری یک عراقی،

نسبت به خانواده‌اش می‌باشد و هیچ‌گاه مایه ننگش نمی‌شود. بنابراین حفظ آبرو و شرافت خانواده، یکی از والاترین ارزش‌ها در جامعه عرب است. از آنجا که بدرفتاری زنان، بیشتر از بدرفتاری مردان، عزت خانواده را لکه‌دار می‌کند، الگوهای معین و روشنی از رفتار بسط داده شده‌اند تا باعث حفظ زنان شود و به آنان در جهت دوری از موقعیت‌هایی که ممکن است باعث افزایش سوءظن و شایعات بی‌اساس شود، کمک کنند.

عزت و شرف

عزت و شرافت یک عراقی، بیشتر از هر چیزی مهم و گرامی دانسته شده و حفاظت می‌شود، و حتی گاهی اوقات از نیاز به زنده ماندن پیشی می‌گیرد. انتقاد، حتی انتقاد سازنده نیز، می‌تواند عزت یک عراقی را لکه‌دار کند و به‌عنوان یک اهانت شخصی به حساب می‌آید. یک عراقی باید، بیش از همه چیز خود و عزتش را از این هجوم انتقادی حفظ کند. بنابراین وقتی با انتقاد روبه‌رو می‌شود، انتظار می‌رود که آن واقعیات را به گونه‌ای تفسیر کند که به نفعش باشد یا این‌که به‌طور کلی واقعیات را منکر شود. بنابراین باید شیوه‌ای کاملاً غیرمستقیم در

قبال هر اظهار نظر اصلاحی اتخاذ شود و تمجیدی از نکته‌ای مثبت را در این اظهار نظر ضمیمه شود.

لمس کردن پیشانی‌تان با سر انگشتان دست راستان در حالی که سر را به آرامی به جلو خم می‌کنید، نشانه‌ای از احترام عمیق است.

قرار دادن دست راست یا انگشت سبابه دست راست بر نوک بینی، یا پلک پایینی چشم راست، یا بالای سر، یا سیل، یا ریش یعنی «وظیفه‌ام است» یا «با افتخار این کار را برای شما انجام خواهم داد».

زدن مشت راست به کف دست چپ به معنای فحاشی و تحقیر است.

نگذارید کف پا یا کفش‌تان به سمت کسی باشد، چرا که این کار به توهینی شدید تفسیر شده و رفتاری بسیار بد تلقی می‌شود.

خیلی مهم است که درست و بدون لمیدن بنشینید. در حال نشستن، هیچ‌گاه قوزک پای خود را بر روی زانوی پای دیگران قرار ندهید، که باعث شود کف پایتان به سمت کسی قرار گیرد. پاهای خود را بر زمین قرار دهید و دستانتان را بر ران‌تان

بگذارید. سر نخورید و زیادی وول نخورید، که بسیار بی ادبانه انگاشته می شود.

هنگامی که با کسی صحبت می کنید به دیوار تکیه ندهید و دستان خود را در جیب قرار ندهید.

با انگشت به کسی اشاره نکنید و کسی را با انگشت اشاره فرا نخوانید، چرا که این کار تحقیر آن شخص به حساب می آید، انگار که او حیوان است.

هنگامی که زنی وارد اتاق می شود مردها می ایستند. هنگامی که در یک اجتماع مهمان های جدید می رسند و هنگامی که شخص مسنی یا فرد عالی رتبه ای وارد یا خارج می شود، همه می ایستند.

مهمان دوستی

عرب ها بخشنده اند و بخشندگی در دیگران را نیز ارزش می دانند. مهمان نوازی نسبت به مهمان ها برای خوش نامی ضروری است. مهمان نوازی عراقی مستلزم این است که همیشه باید به مهمان ها تنقلات داده شود. هرگاه چیزی تعارف می شود، مؤدبانه است که مهمان قبل از پذیرش تعارف، حداقل دوبار رد

کند و برای میزبان مؤدبانه است که قبل از پذیرفتن جواب منفی مهمان، حداقل سه بار تعارف کند.

اگر به خانه یک عراقی دعوت شدید، به موقع بروید. به یاد داشته باشید که اعراب معمولاً وقت‌های تقریبی می‌دهند اما هرگاه که مهمانشان برسد به گرمی از او استقبال می‌کنند. بدانید که اگر زنی شما را همراهی می‌کند، ممکن است که در مدت ملاقات او را از شما جدا کنند تا او را به قسمت زنان ببرند.

همیشه در خوردن، نوشیدن، تعارف کردن، چیزی را به کسی دادن یا از کسی قبول کردن، از دست راست خود استفاده کنید.

سعی کنید همه غذاهایی که به شما پیش کش می‌شود را امتحان کنید. شما می‌توانید در مورد غذایی که برای شما ناشناخته است، سؤال کنید.

از غذای میزبان‌تان تعریف کنید و سفره‌ای پر از نعمت را برای او آرزو کنید.

بعد از دو یا سه دور صرف قهوه یا چایی بعد از وعده غذایی، سریع اجازه مرخص شدن بخواهید. عراقی‌ها معمولاً قبل از غذا ارتباط می‌گیرند و صحبت می‌کنند، نه بعد از غذا. از مهمان‌نوازی و خوش‌صحبتی میزبان، خیلی تشکر کنید. اگر هدیه‌ای همراه خود می‌برید، سعی کنید برای بچه‌ها هدیه تهیه کنید که همیشه مورد قدردانی قرار می‌گیرد. هیچ‌گاه از وسائل و اموال میزبان، زیادی تعریف نکنید؛ ممکن است او آن را به شما بدهد. اگر او این کار را انجام بدهد (آن چیز را به شما بدهد)، از شما هم انتظار می‌رود که چیزی را در مقابل به او بدهید.

آشنایی مختصر با برخی آداب و رسوم عراقی‌ها

برای بهتر برقراری ارتباط و ایجاد تعامل با دیگران به ویژه انسان‌هایی که دارای رفتار و آداب مختلفی با ما هستند، شناخت برخی از آداب و رسوم آنها امری ضروری است. هر جامعه‌ای دارای یک سری از سنت‌ها و آداب و رسوم مختص به خود می‌باشد. بعضی از این آداب و رسوم ریشه‌ای تاریخی و دینی دارند و به نوعی می‌توان گفت که فرهنگ عمومی آن جامعه را تشکیل می‌دهند. به طوری که تبدیل به یک هنجار شده و افراد

جامعه، خود را ملزم به پیروی از آن می‌دانند و تخطی از این فرهنگ عمومی را نوعی هنجارشکنی تلقی می‌کنند. کشور عراق که به عنوان یک کشور کهن و ریشه‌دار، اسلامی و متمدن شناخته شده از این قاعده مستثنا نبوده و دارای فرهنگی بسیار غنی و آداب و رسوم خاص خود می‌باشد.

عراق کشوری است دارای قومیت و آداب اجتماعی متفاوت و همچنین با گستره جمعیت شهری و روستایی فراوان، مردم عراق با توجه به شرایط تاریخی و مسائل قومی و مذهبی و... دارای آداب اجتماعی، رسوم و رفتارهای فرهنگی مختص به خود هستند، که برای برقراری ارتباط و تعامل با مردم این کشور، نیازمند شناسایی این آداب هستیم.

مبلغان و زائران عزیزی که قصد سفر به این کشور اسلامی، دوست و همسایه را دارند لازم است که با بعضی از آداب و رسوم اجتماعی حاکم بر جامعه عراق آشنا شده تا در این سفر زیارتی و سیاحتی دچار سوء تفاهات و برداشته‌های بد نشده و زمینه‌های تعمیق دوستی و برادری بین دو ملت ایران و عراق بیش از پیش فراهم آید. معمولاً این قواعد و آداب اجتماعی در همه جا و در هر موقعیتی به صورت نانوخته حضور دارند و هنگامی که در آن موقعیت قرار می‌گیرید خود را نشان خواهند

داد که قصد داریم، بعضی از این موقعیت‌ها و این قواعد را در این نوشتار کوتاه متذکر شده، بعضی از اصطلاحات خاص که در این مواقع به کار می‌رود را بیان کنیم.

ابتدا درباره جامعه عراقی یک سری نکات را بیان می‌کنیم تا با فضای فرهنگی و اجتماعی کشور عراق بیشتر آشنا شوید:

سخت‌و‌تمندی عراقی‌ها

مردم عراق از دیرباز به جود و کرم و مهمان‌نوازی شهره بوده و اولین صفتی که عراقی‌ها به آن شناخته می‌شوند این صفت می‌باشد. به طوری که گاهی مشاهده می‌شود که خانواده فقیر عراقی برای مهمان خود تمام آنچه که دارد و ندارد را نثار می‌کند که بهترین شاهد برای این مدعا مراسم باشکوه زیارت اربعین حسینی ع می‌باشد که مردم عراق در حرکتی خودجوش از فقیر و غنی، پیر و جوان و زن و مرد و کودک، خود و خانه و کاشانه و اموال خود را نثار زائران ابوالفضل ع کرده، به طوری که عراق با این مهمان‌نوازی‌ها به شهرت جهانی رسیده است.

از خودگذشتی در راه دین اسلام و اهل بیت ع

این صفت نیز در مراسم دینی و اجتماعی عراق خیلی پررنگ بوده و مردم عراق از جان و دل اموال و مایملک خود را

برای خدمت به محبان اهل بیت علیهم السلام و اهداف والای دینی خرج می‌کنند که اختصاص به سال‌های اخیر نداشته، بلکه این سیره و سنت آنهاست که ریشه در محبت آنها به اهل بیت علیهم السلام پیامبر صلی الله علیه و آله از دیر زمان داشته است.

پاسداشت شعائر دینی و جایگاه ویژه علماء و مراجع

در عرف و فرهنگ مردم عراق، شعائر دینی و علما و مراجع دینی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند، به طوری که نزد مردم جایگاهی مقدس دارند و قول و فعل آنها را عین دین و مجسم‌کننده دین می‌دانند و در تجمعات عمومی و مساجد دست علما و مراجع را به نشانه تبرک و احترام تقبیل می‌کنند و بی‌احترامی به این طبقه از جامعه را گناه و ناپسند می‌دانند.

احترام به سادات و ریش سفیدان و بزرگان

یکی دیگر از ویژگی‌های جامعه عراقی، احترام به سادات و ذریه رسول الله صلی الله علیه و آله می‌باشد و مشاهده شده که در هنگام سلام کردن و مصافحه کردن بر دست سادات به نشانه احترام بوسه می‌زنند. جالب است بدانید که بین سادات اهل علم و غیر اهل اهل علم در این مورد فرقی وجود ندارد. لازم به ذکر است که

سادات غیر اهل علم در عراق با چفیه (شال) سیاه یا سبز شناخته می‌شوند. به طور کلی سادات در جامعه عراقی از جایگاه والایی برخوردارند.

در میزبانی عراقی‌ها بعضی افراد و کسوت‌ها جایگاه خاصی دارند و نوع تکریم و احترام آنها با بقیه فرق دارد. در درجه اول سادات و فرزندان حضرت رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله قرار دارند. به این صورت که اگر در جمعی سادات حضور داشته باشند دخول و خروج از مجلس در دست آنهاست و تقدم با سادات است. در پذیرایی کردن ابتدا از سادات شروع می‌کنند، و فرقی ندارد که آن سید کجای مجلس نشسته باشد. بدون اجازه و اذن از سادات سخن بلند و همگانی که مخاطب آن همه مهمان‌ها و افراد حاضر در جلسه باشد گفته نمی‌شود. اگر سیدی با جمعی وارد شود حق سلام و احوالپرسی اولیه و همچنین اذن برای خروج و خداحافظی با سید حاضر در جمع می‌باشد.

همین میزان احترام در درجه بعد برای روحانیت گذاشته می‌شود و همه قوانین و آداب و رسومی که برای سادات ذکر کردیم در این مورد هم جاری می‌شود.

در درجه بعد بزرگان و افرادی که از لحاظ سنی از باقی افراد حاضر مسن تر هستند مورد تکریم واقع می‌شوند.

جامعه اسلامی و سنتی عراق

جامعه عراقی یک جامعه سنتی و اسلامی است که قواعد و قوانین اسلامی بر خانواده‌ها حاکم است؛ به طوری که پدر به عنوان ستون خانواده بوده و تمام کارها با مشورت او انجام می‌شود. لذا باید حساسیت‌های خاص خانواده عراقی را مد نظر داشت.

طوایف و ساختار قبیله‌ای در عراق

طوایف و قبایل در عراق نقش بسزایی در تشکیل جامعه عراقی دارند و یک فرد در عراق به یک خانواده چهار یا پنج نفره منتهی نمی‌شود، بلکه به مجموعه‌ای از افراد که قبیله و طائفه نامیده می‌شود تعلق دارد. قبیله و طائفه هر فرد در مواقع بحرانی و در شادی‌ها و غم‌ها پشتیبان او بوده و مشکل و شادی و غم آنده فرد را غم و آنده و شادی قبیله می‌داند؛ بنابراین نقش عشایر و طائفه‌ها در عراق بسیار زیاد و تأثیرگذار است.

تسامح، بی‌تکلف، صبور و با ظرفیت

مردم عراق به دلیل خوی تسامح و ظرفیت بالا به سادگی درباره مسائل مختلف به تبادل نظر پرداخته و نظر خود را صریح

بیان می‌کند و نظرات دیگران را نیز با کمال صبر و متانت گوش می‌دهند. همچنین دوری از تکلف و ساده‌زیستی مردم عراق آنان را تبدیل به مردمانی متواضع کرده به طوری که گاهی ساده‌زیستی و بی‌تکلف بودن آنها، باعث شده برخی آنان را به نداشتن فرهنگ بالا متهم کنند که این امر صحیح نیست.

روابط عمومی بالا و همجوشی و پویایی مردم عراق

جامعه عراقی به دلیل اینکه یک جامعه اسلامی و پویا می‌باشد، روابط اجتماعی و عمومی بالایی بر آن حاکم است. به طوری که در یک خودرو یا اتوبوس عمومی افراد ساکت نبوده و با هم به گفتگو و تبادل نظر مشغول می‌شوند، هر چند یکدیگر را نشناسند و این از امتیارات یک جامعه می‌باشد.

عراقی‌ها انسان‌های سلیم‌القلبی هستند و دارای روحی لطیف و احساسات قوی هستند، در عین حال که احساسی هستند خیلی هم کم طاقت و زود رنج می‌باشند. (سریع القهر و سریع الندم). علاقه زیادی به جلسات و گردهای گروهی دارند. سعی می‌کنند برنامه‌های تفریحی، خانوادگی و ... را گروهی انجام دهند. از خانواده پرجمعیت، منطقه شلوغ، اجتماعات و جلسات با جمعیت بالا استقبال می‌کنند.

باید دقت داشته باشیم که معمولاً سلام و احوالپرسی‌ها نزد مردم عراق خیلی گرم و با صمیمیت و نشاط خاصی انجام می‌شود که غالباً با صدای رسا انجام می‌شود که در عرف عراق عادی است و انتظار دارند جواب سلام نیز گرم و رسا باشد. پس اگر جمعی را دیدیم که با صدای بلند در حال حرف زدن و گفتگو هستند نباید گمان ببریم که آن افراد در حال بحث و جدل هستند، بلکه از آداب عراقی‌ها بلند صحبت کردن می‌باشد.

قواعد و آداب خاص

یکی از موقعیت‌هایی که اغلب مبلغان و زائران محترم با آن آشنا هستند توفیق حضور در خانه‌های مردم مهمان‌نواز عراقی در مسیر پیاده‌روی اربعین حسینی است که باید به نکات زیر توجه شود:

- اگر در راه با دعوت شخصی عراقی مواجه شدیم و احساس کردیم که نیازی به استراحت نداریم و قادر به ادامه مسیر هستیم، با بیان تشکر و اخلاق اسلامی به طوری که او ناراحت نشود، پوزش خواسته به مسیر خود ادامه دهیم. دقت کنیم که رفتار ما می‌تواند عزت شخص میزبان را حفظ کند. اصرار زیاد برای بردن مهمان به منزل

از عادات‌های عراقی‌هاست از خواسته بیش از حد آنها نباید تعجب کنیم.

- در برقراری ارتباط با عراقی باید توجه داشته باشیم که آنها به برخورد اول حساس هستند و اهمیت خاصی برای آن قائلند. بهترین کار برای اینکه آنها را به اصطلاح نمک‌گیر کنیم این است که در برخورد اول با نوعی تکریم و احترام خاص و یا با یک هدیه ساده وارد شویم. همین مسأله موجب می‌شود که تا آخرین لحظه‌ای که در کنار ماست به ما خوبی کند.

- چنانچه خسته شدیم و قصد استراحت داشتیم و دعوت خانواده عراقی را اجابت نمودیم، با کمال ادب و اخلاق حسنه همراه او و پشت سر او وارد منزل شوید، ابتدا اجازه دهید او وارد شود و مسیر را برای ما مهیا کند.

- برای آسایش و راحتی مهمان از هیچ کاری دریغ نمی‌کنند. آنها دوست دارند که تمام کارهای مهمان را خودشان انجام دهند و اگر مهمانی با آنها در این زمینه تعارف کند یا از روی خجالت کشیدن نیاز و حاجتی را به زبان نیاورد و خودش برای رفع آن نیاز اقدام کند، میزبان

عراقی به شدت ناراحت می‌شود و احساس می‌کند که مهمان از بودن در خانه او ناراحت است؛ مثلاً اگر میزبان تشنه باشد و خودش برود و آب بخورد و به میزبان نگوید که تشنه هستم بسیار ناراحت می‌شوند.

- هنگام ورود هر کجا که او به ما گفت بنشینیم و یا از او سؤال کنیم که در کجای منزل و یا اتاق استراحت کنیم.
- دقت داشته باشیم که عراقی‌ها به علما و طلاب دینی ملبس به لباس روحانیت بسیار احترام می‌گذارند و او را در صدر مجلس می‌نشانند. اگر طلاب دینی تواضع به خرج دهند و در پایین مجلس بنشینند، میزبان عراقی بسیار ناراحت می‌شود. چون به دور از آداب و رسوم آنهاست.
- از جمله روحیات مردم عراق علاقه‌مندی به تعریف و تمجید است. جملاتی که عراقی‌ها زیاد استفاده می‌کنند و بالطبع از شنیدن آنها هم خوشحال می‌شوند: (انتم اهل الخیر) (کل الخیر فیکم) (انتم الکرّم و الکرّم انتم) و ... که سبب جلب توجه مخاطب می‌شود.
- هرچه را که نیاز داریم از صاحب خانه طلب کنیم و خود اقدام به انجام کاری نکنیم. چون در عرف عراق این

بی‌احترامی به میزبان می‌باشد. به عنوان مثال، اگر آب در اتاق میهمانی بود از خود صاحب‌خانه بخواهیم به ما جرعه‌ای آب دهد. اگر خودمان در حضور میزبان برای خود آب بریزیم موجب ناراحتی او خواهد شد.

• برای رفت و آمد ابتدا از میزبان اجازه بگیریم تا او مسیر را برای ما مهیا کند. فکر نکنیم که اگر از او بخواهیم باعث ناراحتی و اذیت او می‌شویم، بلکه برعکس. اتفاقاً خیلی هم خوشحال می‌شود اگر درخواست خود را مستقیم به خود میزبان بگوییم.

• اگر قرار هست که برای مدتی منزل میزبان عراقی باشیم، ممکن است لباس راحتی برای استراحت ما بیاورد، باید دقت داشته باشیم که در این صورت دست رد به لطف او نزنیم و لباس را قبول کنیم.

• از آداب برخورد با صاحب‌خانه و میزبان می‌توان به این مورد اشاره کرد که در زبان و با لفظ‌های پرکاربرد در این زمینه حس رضایت‌مندی از میزبان را به او انتقال دهیم. الفاضلی همچون (شکرا یا اخی الحیب) (اشکرک علی الضیافه) (الله یوسع علیک) و ...

هنگام صرف غذا (صبحانه، نهار و شام) لازم است به موارد زیر توجه کنید:

- در عرف عرب و عراق رسم است که میزبان آخرین نفر سفره غذا را ترک کند تا میهمانان با خیالی راحت و آسوده غذای خود را میل کنند.
- معمولاً وقتی بر سر سفره غذا نان را میزبان آورد دیگر نباید منتظر ماند و مشغول میل کردن غذا بشویم.
- غذایی که برای ما در نظر گرفته شده را به طور کامل میل کنیم یا به اندازه‌ای میل کنیم که رضایت خاطر میزبان خود را فراهم آوریم؛ زیرا کامل میل نکردن غذا بی‌احترامی به میزبان حساب می‌شود. البته این به طور مطلق نیست و منظور آن است که از تمام چیزی که برای ما تدارک دیده شده، میل کنیم.
- معمولاً میزبان در پذیرایی کردن آشامیدنی‌ها و آبمیوه و... لیوان را سر پر به میهمان تقدیم می‌کند؛ زیرا اگر پر نباشد بی‌احترامی به میهمان تلقی می‌شود.
- میزبان خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها را با دست راست به میهمان تقدیم می‌کند که این مطلب نیز به خاطر تبرک و

تیمن دست راست است. دقت داشته باشیم ما هم با دست راست اشیا را از میزبان بگیریم یا به او بدهیم.

• در عرف کشورهای عربی و کشور عراق اغلب غذا را در یک سینی نشسته و مشغول غذا خوردن با دست می‌شوند که سنت هم می‌باشد. در صورت مشاهده این نوع از پذیرایی بهتر است که با جمعیت همراهی کنیم.

• رسم است که در پایان غذا یک نفر از سادات مجلس یا عالم دین یا بزرگ و ریش سفید حاضر در جلسه دعا کرده و سپس همه حضار صلوات فرستاده و فاتحه‌ای نثار رفتگان مؤمنین و جمع حاضر می‌کنند. تا این مراسم تمام نشده است از سفره بلند نشویم.

در اغلب منازل و مواکب در عراق از میهمان و زائران با قهوه پذیرایی می‌شود که خود آداب و رسوم مختص به خود را دارد که یادگیری آن بسیار ساده است:

• دله: ظرفی است برنجی که قهوه عربی در آن آماده می‌شود.

- فنجان: فنجانی است از جنس چینی با اندازه کوچک که بدون دسته می‌باشد که قهوه را در آن ریخته و تقدیم میهمان می‌کنند.
- مقدار قهوه: معمولاً به اندازه دو یا سه جرعه می‌باشد.
- کسی که قهوه می‌دهد، دله را با دست چپ گرفته و فنجان را با دست راست و میهمان با دست راست قهوه را از او می‌گیرد.
- اگر میهمان میل به قهوه نداشت می‌گوید میل ندارم و یا شکرآ که میل به قهوه ندارم خیلی ساده و بی‌آلایش.
- اگر میهمان یکبار قهوه خورد و دیگر میل نداشت، لازم است در حالی که فنجان را به کسی که قهوه می‌ریزد پس دهد، آن را تکان داده و به آن شخص تحویل دهد که این علامت یعنی اینکه شما دیگر میل به فنجان دیگری ندارید. اگر این کار را انجام ندهیم آن شخص دوباره برای ما قهوه می‌ریزد.
- اگر میهمان یکبار قهوه میل کرد و علاقه داشت که باز قهوه بخورد کافی است که فنجان را بدون هیچ تکانی به شخص قهوه دهنده برگرداند، که این علامت آن است که من یک فنجان قهوه دیگر می‌خواهم و این کار ممکن است چند بار تکرار شود.

- اگر مجلس و تعداد میهمانان زیاد باشد از دو یا سه فنجان برای قهوه دادن استفاده می‌شود، ولی اگر تعداد میهمانان کم باشد از یک فنجان استفاده می‌شود.
- نوشیدن قهوه توسط میهمانان از یک فنجان در عرف عراق رایج می‌باشد.
- معمولاً چای در عراق پر رنگ و غلیظ و شیرین می‌باشد.
- همچنین از شکر برای شیرین کردن چای استفاده می‌شود.
- قانون کلی در تمام پذیرایی‌ها در مجالس در عراق به این صورت است که اولویت ابتدا با سادات است و سپس علما و اهل علم؛ ولی بین علمای سید و علمای غیر سید باز علمای سادات مقدم هستند و بعد از علمای سادات غیر عالم می‌باشند و بعد از آنها ریش سفیدان و بزرگان قبایل البته در اجتماعات مذهبی مانند اربعین حسینی همه زائران از احترامی خاصی برخوردار هستند؛ به طوری که دیده شده بعضی از علما و بزرگان و شیوخ طوایف به زائران

حسینی خدمت‌رسانی کرده حتی کفش زائران را واکس می‌زنند!

در زبان عربی برای هر موقعیتی که فرد در آن قرار گرفته باشد، معمولاً اصطلاحاتی داریم و اخلاق‌مداری و رعایت ادب را با بیان این اصطلاحات نشان می‌دهیم که بعضی از آنها را ذکر می‌کنیم:

- هنگام ورود به سرویس بهداشتی از لفظ «تفضّل» استفاده نکنیم؛ زیرا در عرف عربی و عراقی بی‌احترامی به مخاطب می‌باشد و باید از عبارت «تَکْرَم» یا «تَکْرَمُوا» استفاده کنیم.

- به شخصی که از حمام بیرون آماده باشد می‌گویند «نعیماً» یعنی همیشه در راحتی و نعمت باشی که در جواب باید گفت «انعم الله علیک» یا «سَلَمک الله».

- در فرهنگ عربی - اسلامی هنگامی که کسی در جمع عطسه کند دیگران به او خطاب می‌کنند «یرحمک الله» که او نیز در جواب می‌گوید: «غفر الله لنا و لکم».

- هنگام عیادت شخص بیمار خطاب به او می‌گویند: «مشافه» یا «شفاک الله» که او نیز تشکر کرده می‌گوید: «سلمک الله».
- اگر از کسی درخواستی داشتیم و او ما را اجابت کند، خطاب به ما می‌گوید: «أبشر بعزک» یا «أبشر» به معنای بشارت باد بر تو که خواسته‌ات اجابت شد.
- اگر کسی برای ما کاری و یا خدمتی انجام داد باید با این عبارت‌ها از او تشکر کرد: «معروفک ما ینسی» یا «کثر الله خیرک».
- هنگام خوش آمدگویی از عبارت «حیاک الله» و «حیاکم الله» یا «أهلاً و سهلاً» یا عبارت «شرفتم» و یا هر سه با هم به کار می‌رود.
- هنگام ترک منزل، میهمان خطاب به صاحبخانه می‌گوید: «معمور المحل» یعنی خانه شما آباد باشد همیشه.
- هنگام تعارف جهت غذا خوردن از لفظ «بسم الله / تفضل» با هم استفاده می‌شود.

• هنگام اتمام غذا خوردن و ترک سفره خطاب به صاحبخانه گفته می‌شود: «السفره الدائمه» یعنی سفره شما مستدام باشد.

• در عرف عربی از طلوع خورشید تا نیم روز صبح گفته می‌شود لذا وقتی دو نفر با هم ملاقات می‌کنند و ساعت مثلاً ۱۰ صبح باشد بهم خطاب می‌کنند «صبحکم الله بخیر» یا «صبح الخیر» که در جواب باید گفت: «صبح النور» یا «صبح الیاسمین».

• بعد از نیم روز تا غروب آفتاب مساء گفته می‌شود که در این حالت از لفظ «مساکم الله بخیر» برای خطاب کردن و جواب دادن استفاده می‌کنیم. در شب نیز همین عبارت استفاده می‌شود.

• لفظ سید در کشور عراق به معنای فرزند رسول الله (صلی الله علیه و آله) می‌باشد، یعنی سادات که در فرهنگ ایرانی رایج است. اگر بخواهیم کسی که سید نیست را در عراق صدا بزنیم و او را مخاطب قرار بدهیم بهتر است از لفظ «آقاتی» یا «عزیزی» استفاده کنیم.

در این بخش برخی از آداب و رسوم عراقی‌ها را مطرح کردیم، قطعاً همه آداب و رسوم را نمی‌توان در چند صفحه خلاصه کرد، اما در حد نیاز پرکاربردترین آنها را برای برقراری ارتباط و تعامل با عراقی‌ها، خدمت شما ارائه دادیم.

مروری اجمالی بر برخی بایدها و نبایدهای رفتاری

سلام و احوال‌پرسی

باید: هنگامی که با یک عراقی ملاقات می‌کنید یا از او خداحافظی می‌کنید، با او دست بدهید. همیشه با دست راست این کار را انجام دهید. به خاطر داشته باشید هنگامی که وارد اتاقی می‌شوید یا آنجا را ترک می‌کنید با همه دست بدهید. اول از همه با مسن‌ترین و مهم‌ترین شخص سلام کنید.

باید: هنگامی که شخص مهمی وارد اتاق می‌شود جهت نشان دادن احترام به او بایستید.

مکالمه و گفتگو

باید: مکالمه را با صحبت کوتاه یا شوخی آغاز کنید.

باید: با یک عراقی به عنوان یک هم‌رده صحبت کنید.

باید: ارتباط چشمی برقرار کنید، ولی هیچ‌گاه از یک جایگاه بالا به میزبان‌تان زل نزنید و خود را بالاتر از او فرض نکنید.

باید: خط مکالمه‌ای شخص عراقی را دنبال کنید و در مورد آنچه که او مطرح می‌کند بحث کنید.

باید: هنگامی که روی صندلی می‌نشینید پاهایتان را بر زمین بگذارید، هنگامی که بر زمین می‌نشینید آنها را زیر خود خم کنید، دو زانو یا چهار زانو بنشینید.

باید: سعی کنید هر مهارت زبان عربی را که می‌آموزید به کار بگیرید. تلاش شما، هرچند که ناپخته باشد، مورد قدردانی قرار می‌گیرد و علاقه شما و خو گرفتن به فرهنگ جدید را به نمایش می‌گذارد. اگر شما بتوانید شعری را بخوانید یا عباراتی که تلفظ سختی دارند را تلفظ کنید، به خاطر مهارتتان مورد احترام خواهید بود.

باید: از بحث و جدل دوری کنید.

باید: از بحث در مسائل سیاسی (چه ملی و چه بین‌المللی)، دین، آزادی کامل زنان، سقط جنین و روابط زن و مرد بپرهیزید.

باید: به دنبال معانی لطیف، یا چندگانه در کلام یک عراقی باشید. عرب‌ها معمولاً به‌طور غیرمستقیم جواب می‌دهند.

نباید: بی‌صبری و عجله بی‌مورد از خود نشان ندهید. برای مثال هنگامی که در یک مباحثه هستید به ساعت خود نگاه نکنید.

نباید: سؤالات مستقیم و شخصی نپرسید، به‌خصوص در مورد اعضای مؤنت خانواده.

نباید: هیچ‌گاه به‌طور مستقیم و رک، از یک عراقی انتقاد نکنید. این نکته باعث می‌شود که وجهه و اعتبار شما پیش او از بین برود.

نباید: با یک عراقی رئیس‌وار و از جایگاه بالا صحبت نکنید.

نباید: هنگامی که یک عراقی از شما کاری درخواست می‌کند، به او جواب منفی ندهید. هم‌چنین نگویید که جواب سؤالی را نمی‌دانید. به جای آن با یک «شاید» جواب دهید. مثلاً بگویید آن را بررسی می‌کنم، یا این که باید با مافوق‌هایم صحبت کنم بینم چه می‌شود.

نباید: از کسی که در حال مکالمه نزدیک شما ایستاده فاصله نگیرید. این، یک مسأله عادی است که یک عرب با یک پا فاصله از کسی بایستد.

نباید: از کوره در نروید و در انظار عموم کسی را خجالت‌زده نکنید.

مهمان‌نوازی

باید: اگر هدیه‌ای به شما داده شد، بعد در پاسخ هدیه‌ای بدهید.

باید: به شدت از مهمان‌نوازی و خوش‌صحبتی میزبان‌تان تشکر کنید و سعی کنید مهمان‌نوازی او را جبران کنید.

باید: هنگامی که مهماتتان شما را ترک می‌کنند، او را تا بیرون از در همراهی کنید.